

Бүгү чурттарың, пролетарийлері, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (10228) | 1976 чылдың октябрь 15, пятница | 1925 чылда тиражаланган | Өрттө 2 көп.

Республиканың күш-ажылчы базымнары

Тыва АССР-ниң үлөтпүрүнүң 1976 чылдың тос айларының дургузунда күрүнө планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнады

Будурулгениң иити хемчээлиниң немелде өзүлдөзүн эрткен чылдың чогуур үезинге деңгээрге 2,3 хуу болган. Үлөтпүр продукциязының эң чугула хевирлерин будуруп үндүрер талазы-биле тос айларның планы күүсеттинген. Үлөтпүр будурулгениң эң чугула адырларының талазы-биле сайгарылганың болгаш өзүлдө темпизиниң планының күүсеттингени дараазында саннаран көстүп турар:

	Продукция сайгарылыш планын күүсеткениниң хуузу	1975 чылдың тос айларында турганында деңгээрге хуу-биле
Иити республиканың	98	102
Электрэнергетика	—	104
Оттулар чүүл үлөтпүрү	115	110
Өңүтүр металлургия	102	102
Демир болбаазырадыр	95	102
Ылаш болгаш ылаш болбаазырадыр үлөтпүр	97	106
Тудуг материалдарының үлөтпүрү	93	101
Чик үлөтпүр	105	107
Аш-чем үлөтпүрү	99,6	99,4
Полиграфия	100,3	100,8

Электрэнергетика, оттулар чүүл болгаш чик үлөтпүр элээн бедик темпизин хөгжүп турган.

Күш-ажылдың будурулгүчүлүгүнүн талазы-биле тос айларның планы күүсеттинген, эрткен чылдың бо-ла үези-биле деңгээрге, күш-ажылдың будурулгүчүлүгүн деңгээли куулаан.

Продукция сайгарылышын, үлөтпүр будурулгениң хемчээлин өстүрериниң болгаш күш-ажылдың будурулгүчүлүгүн үлөтпүрүлгениң талазы-биле тос айларның планының күүсеттингенин тус-тус будурулгелер аайы-биле нөргүзгөргө мындагы:

	Х у у - б п а з а	1975 чылдың тос айларында турганында деңгээрге хуу-биле	Күш-ажылдың будурулгениң темпизиниң планын күүсеткениниң хуу-биле
Продукция сайгарылыш планын күүсеткениниң хуузу	—	—	—
Электрэнергетика	95	100,7	92
«Тыва даг-дугу» комбинат	93	101	79
Наа-Хемниң хөмүр-даш разрез	115	110	111
Тываның электри четкизи	—	104	102
«Тыва кобальт» комбинат	102	102	103
«Тудуг кезектери» комбинат	87	91	94
Ан-Довурактың үлөтпүр будурулгелер комбинаты	80	85	95
Республика чыгаргалыг үлөтпүрү	100,3	103	99,0
Эт комбинаты	94	92	98
Сүт комбинаты	107	101	100,5
Аш-чем үлөтпүрүнүн эргелели	100,4	105	101
Тараа продуктулар эргелели	107	116	55
Үстүтү Енисейниң балык заводу	95	72	78
Полиграфия	100,3	100,8	100,1
Дараның фабрикасы	106	106	110
Алгы заводу	103	105	108
Караң четпестерниң өөредилге-будурулгелер чери	108	110	107
Үлөтпүр-тудуг материалдарының каттыжылышы	101	89	91
Ресуугүлөтпүрүң демир-бетон кылыгылар заводу	115	190	129
«Тыва көдөз тудуг» трези	100,4	115	104
Ылаш аял-агының эргелели	104	111	101

Электр энергиясы үлөтпүрү	95	100,7	92
«Тыва даг-дугу» комбинат	93	101	79
Наа-Хемниң хөмүр-даш разрез	115	110	111
Тываның электри четкизи	—	104	102
«Тыва кобальт» комбинат	102	102	103
«Тудуг кезектери» комбинат	87	91	94
Ан-Довурактың үлөтпүр будурулгелер комбинаты	80	85	95
Республика чыгаргалыг үлөтпүрү	100,3	103	99,0
Эт комбинаты	94	92	98
Сүт комбинаты	107	101	100,5
Аш-чем үлөтпүрүнүн эргелели	100,4	105	101
Тараа продуктулар эргелели	107	116	55
Үстүтү Енисейниң балык заводу	95	72	78
Полиграфия	100,3	100,8	100,1
Дараның фабрикасы	106	106	110
Алгы заводу	103	105	108
Караң четпестерниң өөредилге-будурулгелер чери	108	110	107
Үлөтпүр-тудуг материалдарының каттыжылышы	101	89	91
Ресуугүлөтпүрүң демир-бетон кылыгылар заводу	115	190	129
«Тыва көдөз тудуг» трези	100,4	115	104
Ылаш аял-агының эргелели	104	111	101

Тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу	103	105	110
Улуг-Хемниң ылаш-үлөтпүр аял-агы	100	105	105
Чурт иштиниң үлөтпүрүнүн эргелели	99,4	117	103
Автосепелге заводу	103	104	103
Техникти хандырылгас станциясы	81	94	91
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжылышы	93	102	102

Тос айларның дургузунда үлөтпүр продукцияларының дараазында көл-көл хевирлерин будурулгени:

	Январь-сентябрь дургузунда будурулгени	1975 чылдың январь-сентябрь айларында турганында деңгээрге хуу-биле
Хөмүр-даш — муң тонна-биле	515	111
Электри энергиясы — млн. киловатт-шам	120	99
Тудуг болгаш одаар ылаш сөөртүлгөзи — муң кубометр-биле	200	96
Оң иштинде тудуг ылаш — муң кубометр-биле	177	96
Динген материалдар — муң кубометр-биле	111	108
Мебель — муң рубль-биле	849	112
Тудуг чугайы — тонна-биле	1876	135
Тудуг туулузу — миллион кезек	16,2	81
Эпээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр-биле	40	114
Сөөртүг даг-дугу — муң тонна-биле	50	104
Хөм идики — муң эжеш	62	97
Идики идики — муң эжеш	53	97
Дараагылыг кылыгылар — муң рубль-биле	1040	104
Туткан балык — тонна-биле	150	60
1-ги чергениң субпродуктулары-биле кады	4619	92
Эт — тонна-биле	983	100,5
Колбаса кылыгылары — тонна-биле	12570	113
Сүт продукциясы — тонна-биле	381	88
Мал саржаа — тонна-биле	10112	111
Далган — тонна-биле	—	—
Нүруне курларындан комбинат — тонна-биле	20758	117
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыгылары — тонна-биле	15220	105
Кондитер кылыгылары — тонна-биле	667	108
Пиво — муң дал-биле	114	81
Экспорт суксунар — муң дал-биле	39	127
Дүс (чөмөгө хөргөзгөр) — тонна-биле	8175	95

Тос айлар дургузунда пландан ажыра 15,5 миллион киловатт-шам электри энергиязын, 75 муң тонна хөмүр-дашты, 11,6 муң кубометр динген материалдарын, 6,4 муң эжеш хөм идикини, 1370 тонна сүт продукциязын, 712 тонна далганын, 47 тонна кондитер кылыгыларын будуруп үндүргөн.

Баразының продукциянын бот үезиниң талазы-биле тос айларның планын күүсеттинген, 15 будурулгелер чери сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле тос айларның планын күүсеттинген, 18 будурулгелер — эрткен чылдың ол-ла үезинге деңгээрге, будурулгелер хемчээлин куулааткан, 19 будурулгелер — күш-ажылдың будурулгүчүлүгүнүн талазы-биле планын күүсеттинген болгаш 22 будурулгелер чери — күш-ажылдың будурулгүчүлүгүнүн темпизин куулааткан. Тудуг туулузу болгаш чугайы, эпээр демир-бетон кылыгыларын, даг-дугун, идики идикини, колбаса аймаан, пивоно болгаш экспорт суксунарны будурулгениң тос айларда планы база күүсеттинген.

22 хөмөгөлгө эртемин болгаш техниканың чедишининерин ажылаарының тос айларда нүруне планы 13 чүүл хөмөгөлгө күүсеттинген, 5-инге кезик-чамдызы күүсеттинген болгаш 4-үнгө күүсеттинген.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Эрткен чылдыңта деңгээрге республиканың колхозтары болгаш совхозтары иштинин маалыга чам-суурун элээн арбын кылдыр белеткенин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели деңгээрге, ол дөргө эрткен чылда турганында 40,5 муң тонна хөй азы иштинин-биле 155,8 муң тонна сүзүс салдыган. 24 муң тонна сөзүк белеткээр план 46 муң тонна кылдыр күүсеттинген.

Кыштаглаашкыны белеткенин дугайында айттырып чугаалашкан көргөс, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чугула маалында белеткээр элээн чүдүр бар-ла болза, чамдык райондарда бою хожуулар турарында деңгээл: Октябрь 1-де байлаз-биле алдыра, бодун мал чөмөгө белеткээриниң планын чүдө 43 хуу күүсеттинген бою турар, оон иштинде ситен — 77 хуу, саван — 10,3 хуу, сүзүс — 38,9 хуу. Ылаңың Танды, Улуг-Хем райондарының аял-агыларын мал чөмөгө бөлүтү элээн белеткээр, планнарын чүдө 30—40 хуу күүсеттинген.

Белеткенин ситенин камгалаар хөмөгөлгө чам-

дык чөмөгө алабай турар. Чамдык аял-агылар мал чөмөгө кыштагларда чедир-бөс, сараттарын кажаалаан, ичкычтан ону мал чип турар.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың февраль айда хуураан алганы «Мал фермалары механизациялаар, мал чөмөгө белеткээр цехтерин, тараа арыглар пуктуларын болгаш өскө-даа объектилерин тудар болгаш аял-агыларда мал фермаларының дериг-хөмөгөлгө, машиналарын ажылаары, машиналарын ажылаары дугайында планы» чөмөгө күүсеттинген турар.

Витаминиң ситен далганы белеткээр 11 агрегаттың чүдө чөмөгө алабай турар. Наа-Хемниң «Тивалге» козла-буз, «Көк-Тей» совхозта, Эрипани Ленин атыг козла-буз, Кыдык агрегаттары «Сельхозтехника» Кыдык районнар арасының каттыжылышын маалыга чедир монгаштап тургусулан. Бор-баалылаан мал чөмөгө белеткээр 10 агрегаттың чүдө бөжип ажылаады кырген. Мал чөмөгө белеткээр 10 цехтин чүдө бөжип ажылаады кырген, а хожуулаары курга мал чөмөгө белеткээр 9 агрегаттын база-ла ийиз ажылаады кырген бою турар. Амидоконде-

траттар белеткээр цехтин ажылаады кырген хуураан уламдалган. Октябрь айның 1-де байлаз-биле алдыра, 10 муң баш шөк маалыга кажаалар чедир кылдымал. Ылаңың Тос-Хем, Овур районнар хөй кажаалары тудар планнарын чүдө 50 хуу күүсеткээр. 3 муң баш бода малга кажаа тудары планда көрдүнгөн турган, хөмөгө кырында чүдө 900 баш малга кажаалар туттунган. «Тыва көдөз тудуг» трезиниң тудуг коллективтери алды аял-агының кайы-зынжа-даа 200 баш ийек кирер кажааларын маалыга чедир ажылаады кыргызын.

«Тыва көдөз тудуг» трези болгаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжылышын бо бода болгаш шөк мал семиртин азыраар шөктерин чагызын-даа ажылаады кыргызын, эргелерин чаар-тын дөргөс.

Мал кыштаглаашкыны белеткенин чөмөгөлгө хөмөгө алабай турар. Чамдык аял-агылар мал чөмөгө кыштагларда чедир-бөс, сараттарын кажаалаан, ичкычтан ону мал чип турар.

агый министрствозунга (Эн Лавренко), республиканың «Сельхозтехника» каттыжылышынга (Эн Метко-рудин), «Скотопром» трезе (Эн Юртаев) болгаш рай-куукомнарга дааскан.

Мал чөмөгө иштинин чар-ыдар, олардын эки ажылаары орулга-биле ноябрь айның 1-ге чедир баш чөмөгө салып, ферма, бригадаларга хуураан, кыштаг бүрүзүнө бир ай дургузунда четир хөмөгө мал чөмөгө сөөртүп чедирерин органи-зациялаар. Мал чөмөгө кажаалаар, чарыгдалын харымаар харымаалыг кыжыларын база шөк сараттарын хай-гаараар ташымыларын тур-гузар. Бөдүрү мал чөмөгө үрүмкөзү болгаш ийи-бүрү аргалар-биле болбаазырадыр техника-биле фермаларын бүрүп хандыраар, болгаш кылды-даа чөмөгө болбаазыра-пай малга бөр чөмөгө бол-дурус.

Мал фермаларының кышкы белеткенин хуураан азыр аял-агы болгаш район ком-муналарының үш хөмөгө хуу-саа дургузунда тургузар. Мал кажааларының, малчыларын чурттаады болгаш кул-тура-амырадыр чөмөгөлгө база мал чөмөгө белеткээр чөмөгөлгө сөптөсизин ноябрь 1-ге чедир бүрү доо-оар

дөш сөптөсө база тудуг бри-гадаларын чөмөгө тургузар. Мал фермаларының брига-даларының кадыр-биле чет-көзүнүн дүргө доокаан, малдык ажаады, чөмөгөлгө кыжыларын күткө-дир, дөшкө кошкан мал-дарын аңгы колданырга үзүп тургузар хөмөгөлгө алыр. Мал фермаларында мал чөмөгө болбаазырадыр агрегаттарда ажыдап турар механизатор-ларын семинаарынын ноябрь 1-ге чедир эрттирер. Илаада көрдүнгөн мал кажааларын белеткенин өскө-даа объектилер-ниң тудуун доктааткан хуу-саада доокаан Көдөз аял-агы министрствозунга, рес-публиканың «Сельхозтехника» каттыжылышынга, «Тыва көдөз тудуг» трезе болгаш райкуукомнарга дааскан, немелде оонаа-ларын бөргөн.

Мал кыштаглаашкынын органи-зациястыг эрттирер, кышкы үеде малдың продуктулар чөмөгө куулааткан болгаш күрүнө планнарын ала-ла күүсөдирин хандыраар дөш мал ажылынын ажаады-ларын ортузунга социаль-тиг чарышты кажаа-биле дөшкө кылдыр органи-зациястыг кыжыларын күт-көдирин Министрлер Чө-вүлели оонаады деңгээлгө.

РСФСР-нин Дээди Соведин чыылдырар дугайында РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумунун Чарлы

РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумунун доктадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалисттик Республиказының Дээди Со-вединин тоску чымынын дөрткү сессиязын 1976 чылдың ноябрь 18-те Мо-сква хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1976 чылдың октябрь 13.

«УТКА 25 чылы» совхозтун директору эш И. П. ГОНЧАРЮККА, партком секретары эш С. К. ДОЛГАРГА, ажылчын комитетинин даргазы эш Х. Х. ХОВАЛЫГГА, көдөз Совет куукомунун даргазы эш Б. К. ОЮНГА ВЛКСМ комитетинин секретары эш С. П. ДОЛДАИ-ОЮЛГА

Күш-ажылчын тилеге-биле — тараа культуларын ажаап алышкынын чедишинин доокаан-биле болгаш күрүнөге тараа саванын планын 159 хуу күүсеткени-биле холбаш-тыр совхозтун коммунистеринге, комсомолчуларыга, бүгү ажылчыннарыга болгаш алаан-хаакчыларыга СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели ийиг байыры чедирин тур.

Совхоз дүжүт ажаап алышкынын бүрүн-биле доокаан, бодун үезинер-биле хандырган болгаш кылдыр чылдың дүжүтүнө чери белеткээр алган, а ол ылаш күрүнөге эт болгаш сүт саванынын тос айлар планын чедишинин күү-сеткен. Совхоз дүк саванынын чыл планын 116,6 хуу күү-сеткен.

Совхозтун коллектив мал кыштаглаашкыны белеткенин чөмөгө хуураар дооар, бүгү саванын бөдүп, сараттарын хандыраар, күрүнөге эт болгаш сүт саван талазы-биле чыл-дын социалисттик хуурааларын күүсөдир, ону беш чылдың баштайгы чылында салдыган өскө-даа сөрүлгелерин чедиш-кинин шиттирээр дөргөнге бүзүрелин СЭКП обкому, рес-публиканың Министрлер Чөвүлели ийергелен тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Шамбалыг» совхозтун директору эш С. Д. ОНДАРГА, партком секретары эш М. Б. МОНГУШКА, ажылчын комитетинин даргазы эш У. Ч. ЧАВЫНЧЫККА, ВЛКСМ комитетинин секретары эш В. К. МОНГУШКА

Эргин өшөр!

Күрүнөге тараа саван талазы-биле социалисттик хуурааларын чедишинин күүсөдиринге, «Шамбалыг» совхозтун коллективинге СЭКП обкому, республиканың Ми-нистрлер Чөвүлели ийиг байыры чедирин тур. Совхозтун ажыл-ишчилери бо чылдың октябрьын 14-ке чедир Төзөн чуртун шыгжамырына 3476 тонна тарааны чүдүрүп чурт-кан, хөргөлткээр үезинин, мал чөмөгө тарааны уруп алган болгаш боттарынын бодунар аргаларын саап көргөн, күрүнөге тараа саванын 5000 тонна чедирин хуураан, ол болза баштайгы төлөвлөткенинде 2000 тонна хөй. Мал чөмөгө белеткенин бөдүп чөмөгө белеткээр талазы-биле оонаа-дын күүсөткөн, фермалар ажыдакчылары — күрүнөге эт са-дар талазы-биле тос айларын планын 102,1 хуу болгаш сүт-тү 112 хуу, дүк саванынын чыл планын 125,5 хуу ботта-дырган.

Совхозтун ажыл-ишчилери ажаап алышкынын ажаады-ларын чөмөгө хуураар дооар, мал кыштаглаашкыны белеткенин, күрүнөге тараа саван талазы-биле немел алган хуу-рааларын, а ол ылаш мал ажылынын продуктуларын са-дар талазы-биле планнарын база хуурааларын күүсөдир, СЭКП-ниң XXV сессиянын шиттирелерин, ону беш чылдың баштайгы чылынын оонаадаларын күүсөдиринге оон-беш бот-тарынын салдышкынын кирер дөргөнге бүзүрелин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели ийергелен тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Большевик» совхозтун директору эш В. О. ОЮНГА Партком секретары эш С. А. ДОНГАККА Көдөз Совет куукомунун даргазы эш С. Т. ХЕРТЕККЕ Профвеледериниң ажылчын комитетинин даргазы эш К. Е. ХАЯК-ОЮЛГА ВЛКСМ комитетинин секретары эш Р. Д. ДОНГАККА

СЭКП-ниң область комитети, республиканың Министрлер Чөвүлели совхозтун коммунистеринге, комсомолчуларыга, бүгү ажылчыннарыга болгаш алаан-хаакчыларыга тараа культуларын ажаады-ларын доокаан, күрүнөге та-раа саван планын 151 хуу күүсеткенин дөш ийиг байыры чедирин тур. Совхозтун ажыл-ишчилери кылдыр чылдың үе-анин бүрүн-биле белеткөн, Төзөн чуртун шыгжамыры-на 377 тонна тарааны уруп, иштинин малын четир сан-ныг тараа фуражы-биле хандырган болгаш боттарынын ар-га-куралдарын саап көргөн, күрүнөге а-даа 250 тон-на тарааны дүжүрүн хуураан. Мал чөмөгө белеткее-ччилери ситен белеткээр план-даалганын күүсөткен.

Партия организациязының удурулазы-биле совхозтун коллектив 250 тонна тараа дүжүр немелде планын чедишинин боттадырар, бүгү саванын бөдөрүн болгаш хо-лоондорун хандыраар, мал кыштаглаашкыны чөмөгө оон-беш боттарынын ажаады-ларын күүсөдиринге оон-беш бот-тарынын салдышкынын кирер дөргөнге бүзүрелин СЭКП обкому, республиканың Ми-нистрлер Чөвүлели ийергелен тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Тивалге» совхозтун ме-ханизаторлары бо хуураар ону беш чылдың баштайгы чымынын дүжүдү дөш а-даа демисешпишкан. Ылаа мурнакчы механизаторлар хун бүрү немелде, «хөмөгө көрөдиринин» эң дөргө баш-карычыларын саны көвү-дөп турар.

Совхозтун анык комбай-нерлеринин бирээзи Дала-оол Куулар (чурукта) беш муң амыг центнер тарааны ажаап, мурнакчыларын олу-рунда кирип турар.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

БҮГҮ НАЗЫНЫНДА

Кичинекей чуртталгачында утундурбас үзөткөр, болуш-кунулар, ошолго таварышталар кайы кой болууда. Амьдиралче уулг оруктү эгелен үзүн хоочун башкы Чооду Чамзырова Куураймай ка- жан-даа утпас.

1932 чыл. Тыва биктикте чапта пентереп турган үзүн ол.

Бир-ле хун Куураймай Берт-диги эгелен шаттарга каларын хүлөөн хойларын кү- жөөн кымыл хун барыш кү- чө ашкылаа аалынык калы- нга чедирин келген. Бөгө- кирип кээрге, адамы Чамзы- рован хонекте, азын шайын шолонж кончтү кудун ап, өө- ренген чаңдык-биле шолур- ди аартан оутурган.

— Хойларын эки хүлөөн бе? Дондун бо, уруум?— деп азын айттырган.

— Чок, доңмадым, хойла- рым эки хүлөөн— деп харыс- лаан.

— Мен бөгүн кожуун товун- ге чордум. Бистин арбап-суму- ларын амыл-оскенин өөрд- дир школа деп чүве амыдар дэшин диндидим.

Удаанга ол уруун Терек- тей-Хемдик кожуун товү Са- магалдай чедир азынга уш- ларын чедирин каан.

Школазы чыдар бидирте- пейн эрте берген. Куураймай мычаралга эге шолонж чед- иртининг дооскан, Берт- Даг сумууга арба даргазын- га амыдар берген. Бир чыл амы чорда кожуунуң кул- тура кылдырдын кедиртеп бикик келген.

Самгалдайга чедир келген, култура кылдырдын кирип кээрге, оңд багызы Михаил Надымович Ензак сумулар- дан келген оолдар, урулар- би-

ле чугаалашкан оутурган.

— Селерин манас кедирте- кен херээ мындан чүве, ду- маларым. Бистин Тыва Арат Республиканың кожуунунары- да чаа бикиксе чоңу өөрд- дир шимчөөшкн улам калба- рын турар. Оң-биле чедир- лештир башкылар база чедир- лештир. Ынталган селерин республика төүндө башкы техникумунуң чалында баш- кынын түр куруушче чору- лар апар-дыр бис—ден мын- ды.

Чооду Куураймай кады чо- руур эш-өрү-биле шалыктыг аытка үш хонуп чораш, Кы- амга чедир келген. Көдөргө өскөн урууга хоорайга кээрге хонжок солун болган. Езулуг- ла көрбөз чүддерин ол аңа бир-ле дугаар көргөн. Кымыл- дың башкы техникумунуң башкылары оларын эки уткун, хүлөөн алган. Ыччаардагы техникумунуң башкылары Алексей Белек-Байыр, Агри- пина Кошарова, Леонид Ча- дамба, Степан Сарыг-оол олар кымыл амылдан, сургуу- ларын эрте-номга өөрдир дэп бүтү күжүн салын тур- ган.

Чооду Чамзырова башкы- ның ады амыл куруун доос- кан. Шуурман, Бай-Хал сумуларына организаст- тылган чылгак шолонжыга барып, бир-бир ай амыл баш- кылар амылдан. Улуг, баче чоңун эрте-биле чүткү- лү, соңурагы улуг болганын мычарда ол магадан. Ол-ла чылдыг куруунда Самгал- дай эге шолонжыга башкы- дай эгелен. Чооду Чамзыро- ва-биле кады башкылар А. Чараш-оол, Б. Дүшүн олар амылдан турганар. Бөгүн олар бичин чаштарын

башкылар ол бергелерге то- рубай, бача чаштарын эр- тем-биле өөрдир дэп улуг күл-осорукту амылдан тур- ганар.

Коммунист башкы Чооду Чамзырова Куураймай ам 38 чыл дургузунда утас өөрд- илгезинин шутуунда ба- раан болуп келген. Амгы үеде Берт-Даг суурда урууга эл- ли-санын эргелекчизинде амылдан турар. Оң эргелек- чиле турары асы-сад район- да дөргө дэп амылдыг урууга албан чедирининг бирээп болуп турар. Хоочун башкы болуун байлак дуруугагыз чаа амылдан чоруур амыл башкылар дачыдыл, прак- тиктү сумелерин берип турар. Ол Берт-Даг ортук шолон- жун башкылар коллектив- биле бикик харылаалыг.

Хоочун башкыны чоң хүн- дүлөр. Оң фамилияныга ам «башкы» деп оос чарылас кылдыр мөмөж берген. Хоо- чун коммунист амы үеде бо- дуну амылдан турар асы-са- дында аныктарын дагы- ныкчызы, идекейлиг агита- тор.

Оң амыл-херээ бедир-биле үзөткөр, Ленинни хойбей медалы-биле болаш РСФСР- нын Дээди Советинин, Тыва АССР-нин Дээди Советининг Хундүл бикиктер-биле шалыган. Ол ыштак эртеп 1975 чылда эки амылдан дэп «Социалисттик чарыштыг тыякчы» деп херек демдэ- биле база шалыган. Хоочун башкынын эртин келген оорунда каш демдегелди кыскамы-биле бикиктег ми- ндыг.

Ч. СУЛДУМ.

БИЧИЛЕРГЕ ШҮЛҮКТЕР

ОКТАБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

8.10—М. Горькийнин «Ава» деп романы.

8.50—«Билги» алыскап тур мен. Кислорудал.

9.00—Хой сериалыг уран-чечен телефильмининг баштайгы көргүзү. «Сибирь», 6-ты серия—«Шуугандан көртпас бис».

10.10—«Шети биле бөрү». Му- зыкалык телефильм.

10.50—«Бомбуректин аны- ктары».

11.35—«Хотугу ноткалар».

11.50—Спортчу программа.

12.15—«Соң амылдарында».

13.00—Медээлер.

13.10—13.20—Часар.

13.20—Делегей конкурстары- нын лауреады А. На- седкин ойнаар.

13.50—«Москва болап моск- вячылар».

14.20—Хой сериалыг уран-чечен телефильмининг баш- тайгы көргүзү. «Сибирь», 6-ты сериал.

15.30—«9-ну студия». Вален- тин Зорин чорудар.

16.30—«Иры-76».

17.00—«Уе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Амылдарында шуту- му». Документалдыг фильм.

18.20—«СЭКП-нин XXV съез- дининг шилтирелери» «Амылдарында» Дам- чылдыла.

18.50—«Неделя болушкуну- нарым тайлыбыр». Дамчылдыла.

19.05—«Аас-кежиктиг Кукуш- кин». Уран-чечен фильм.

19.35—«Тыганын неделязы». Информастыг програм- ма.

19.50—Чаралдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.25—Спортчу программа.

20.50—«9-ну студия». Вален- тин Зорин чорудар.

21.50—Хой сериалыг уран-чечен телефильмининг баштайгы көргүзү. «Сибирь», 6-ты серия.

«Шуугандан көртпас бис».

23.00—23.30—«Уе». Инфор- мастыг программа.

ДУЖУ БОЛГАН

Эрес уруг удааш, Эки дүштү дүжөн. Алфавитти доосаан Ады билер болган. Отту хонуп кээрге, Оруунда чыткан. Ады салыр туракжы «А»-ны-даа бикисе болган. А. ДОПЧАА.

— Чүге дээрге амылдан тур мен.

— Чүге амылдан турар сен?

— Чоп ынча дээрин ол, уруум?

— Шагда-ла бажың бээр болду чоп. Ам база бербизинер ышкымыл. Мегекизи кончу- гурлар аа. Понир турганар болза, мегелевес ийик.

Бичин уруг азындан мын- ча деп айттырган:

— Ачай, миз-биле чүге ой- навас сен?

— Ойнап турар чай чон ышкымыл, уруум.

— Чүге чайын чогул?

— Чүге дээрге амылдан тур мен.

— Чүге амылдан турар сен?

— Акша амылдан алыр-ла болгай.

— Акшаны чүге амылдан алыр чүвөл, ачай?

Сени чегерер дээш...

Бичин уруг болаңаш, харылаан:

— Ачай, мен ам чем чиксе- вейн тур мен, ынчанаш миз- биле ойнап кер даан.

Көдзү үнүп чораан бичин оол мынча деп хөөрөп олурган:

— Ол өргө деп чүве база бажыңныг чорду, ачай. Кичи көрүп кааш, бажыңныч бурт- ла дээр чорду.

А. БАРТО.

БОПУКТАР

Хензиг дучмак бопуктары Кедерей ой, тар-даа эвес. Андрюшка кедирерге, Азжон кайган тургулаар — Бопуктары ойнараак дээш, Борбонидыр тутулаар. Чаа саткап боуу-биле Шаанга кийр үрелдежир: Шидилерин шойбелээр, Чиге кайган шивчилээр. Андрюша чалпанып, Бопуктары суйбагылаар. Боду бузун көдүргөш, Алар бээр ой келген. А. ДАРЖАЙ оутурган.

МОСКВА. Инженер-механик Г. В. Малюфеевтин бажың гз- лерезынды ийи чүс хире чур- кан санаттыгы турар. Бот-ты- ынгыр чуркунуң чүве чу- руур «будуу» шактар меха- низмнерининг кезектери болуп турар. Ынак темазы транспорт. Г. В. Малюфеев бодунуң амыл- дары-биле транспорттуң бүгү төөгүзүн эрте-бурунгу чууза- тергелерден болгаш Кулибин- ник болу чүгүрер тергизгендеп эгелээш, космос корабльдерин- ге чедир чуруп көргүскөн.

ЧУРУНТА: Г. В. Малюфеев бодунуң бажың гз-лерезынды.

Б. КОЗИННИНГ фотозу.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ХООЧУН КОНТУГ...

Шидираа талазы-биле Кы- зал хоорайнын бирин чедир баштайгы бөлүктө ойнап турар шырак шидираачыларын ортуунга онзагай өскерилге болбаан. Мынча-даа-а ГДТЭШ-нин эрте амылдан- чымы ам 66 харлыг М. А. Би- че-оолду эрес оруктү ойнап турары хун дэп чалын анык- тарга тураск. кымыл-даа үлө- р. Монгуш Дончурович 1930 чылдарынын ийги чартымын эгелен, пайсылаа Кызылдан бирин чедир дэп ойнап, ша- налдыг чедирин удаа-дараа

ан чораан, чемпион-даа турган. Ол бары дөргөн чыл турган азы-бүрү маргылдаар- та кирип келген. Эң ийги- лек чемпион ат илердир шы- рак дэп шидираачылар-биле адаан-мөөрей салып ойнаары— чапта чалын, анаа шидираа- ларында чымшымш. Бо на- рын сорууга Монгуш Дон- чурович баштайгы салыгында чедирининг күссөдип шы- даан. Аштырышкын чок ой- нан кел чоруур тууг инженер Ю. Выходов-биле ужура- лы берген, оюнун ортуунда

зэен чигинчиг байдалга тур- ган. Ол хире-биле нонын аймылдан чаладып ап, бода- ларын солушкан, харын-даа хайымнажыр арталыг болган.

Ол-ла кезежэ И. Шинигин бо чалын шегинден чаа хала- шкан. И. Шинигин 3 санын, Лукановту чыгып-биле уткаш, 3 санын болуп, өскелерин курдай берген. Ч. Оюн В. За- воринин, Х. Олар Ю. Белов- ту, Л. Мохов В. Лихинин, Н. Беркович С. Навислди тус-ту- зунда уткулаан.

Д. САЛЧАН.

Ч А А Н Ч Ы Г А Ш

Очул: М. Сааг.

Чан олду чуртап чораан иртин.

Магалыг, чаагай-даа чаанчы- гаш чүве-дир. Инды-даа болза күжүр кылдыр амыл тып- пас, сонга караанга олуруп- каш, эсеп каап, улумурап, бо- ланып өрөр турган.

Чан-биле койгунчугаш маңап эртин чыда:

— Оо-о! Аажок-ла узун хайлыг-дыр сен! Ыштар суг- тарар болунаа магалыг эвеспе — дэп.

Чанчыгаш амырай берип, мыштарын, чечектерин, ойт- си- генин узун хайлыгыга суг пак- тап алган, чаштырып, сугта- рып эгелен.

А кажан сугтарар чүве тө- нерге база-ла муңгарай берген. Хун ашкан, караңгылаан, сымдылар көстүп келген. Дун дүшкөн. Дилгиктерге, койгу- чугаштар, чараа-чеченчигеш- тер шупту удаан. Чүгле чалгыс чаанчыгаш улдуван, чүпү кай- чазар чоор деп боданымышан.

Хенертен узуг от көрүп каан. «Өрт үнгөн-дир!» — деп чаанчыгаш бодан. Ыштар, чечектер сугтарып турганын сактып келген, хемче маңап- кан. Эндере суг нактап алган келген, хун чыткан үш кезек- ти, бир таскети өкүргөн.

Бир-ле катан кудумчуга час чай берген иртин. Час- ка чадгарган дилгиктер оол сонгадан бакылган чаанчы- гашты көргөн:

— У-у! Кулаан-даа мага- лыг-дыр! Соң кулаан биксе

тергини эки майгын-чагак бооп болур-дур— деп чалын- ган.

Чанчыгаш орта шынап-ла өөрүп, дилгиктерге, койгу- чугаштарга, чараа-чеченчигеш- терге кулаан узуг майгын кыл- дыр хере кедүрүп берген. Оларын чазетан чажырып ал- ган иртин.

Час-даа эртен, чаанчыгаш база катан муңгарай берген; чүпү кайчазар азын тыппай барган. База катан сонга ка- раанга олурупкан боданын эгел- ден.

Чан-биле койгунчугаш маңап эртин чыда:

— Оо-о! Аажок-ла узун хайлыг-дыр сен! Ыштар суг- тарар болунаа магалыг эвеспе — дэп.

Чанчыгаш амырай берип, мыштарын, чечектерин, ойт- си- генин узун хайлыгыга суг пак- тап алган, чаштырып, сугта- рып эгелен.

А кажан сугтарар чүве тө- нерге база-ла муңгарай берген. Хун ашкан, караңгылаан, сымдылар көстүп келген. Дун дүшкөн. Дилгиктерге, койгу- чугаштар, чараа-чеченчигеш- тер шупту удаан. Чүгле чалгыс чаанчыгаш улдуван, чүпү кай- чазар чоор деп боданымышан.

Хенертен узуг от көрүп каан. «Өрт үнгөн-дир!» — деп чаанчыгаш бодан. Ыштар, чечектер сугтарып турганын сактып келген, хемче маңап- кан. Эндере суг нактап алган келген, хун чыткан үш кезек- ти, бир таскети өкүргөн.

Г. ЦЫФЕРОВ.

СОНУУРГАКТАРГА БУЛУН

БҮГҮ СИБИРНИНГ ЧУРУУ

Сибирь дугайында эң-не баштайгы дынамыларын XI вектин тоңуунда тогуу би- жиндигинден көрүп болур. XVI вектин эгелен Урал дугастарынын дугайында баштайгы уран-чечен чогаал- дар көстүп келген. «Бүгү Си- бирдин чуркун» Тоболь- чурттуг бай кижиг отгу Семей Ремезов XVII вектин тоңу- зунда тургуска. Акылгыр

гоограф Ремезов талантыг туудуку болган чуркучу ка- чоран. Кремльдин Чепеск палатыныга билин бедирин өөрлөйр-биле оңу Москвага чалаан. Манас Сибирь чедирин шийим тургуска. Ол мынан Великоросси- нын, Петровсктин, Нонос- кинин, Динискинин турукта- рын кылдырып база дааскан. С. МАКОВСКИЙ.

ЭРТЕ-БУРУНГУ ХООРАЙДА МУЗЕЙ

Афрасиап деп эрте-бурунгу хоорайлар археологтар бистин эрга чедир VI-V вестерге хамаарык камталы халазын тышкан.

— Амгы үеде фортифи- кастыг туудуларын шийилеп көргө, шал-шалада Самарка- ндын туубудан кылган беш метр бедик хала-биле керим

АСТЕРОИДТЕР—УЧЕТТА

Марс биле Юпитеринин ар- амында каш метрден чүс-чүс километр чедир диаметрлиг бичин планеталар — астеро- идтер шимчеп чоруу турар. Ону хайгаарага бидилмес чүдүрүп база тургулаар. Үш чурттарынг обсерваториялар узалтыр 1941, 1956, 1971 чыл- дарда «ахитканын» демделет- кен дугайы чок дээр тоосу- биле база кылды болган. Ол дээрге айы-агы эвес, а чаң- гыс планета деп ажалымды- кынын Рига туртуп астро- ном, физика-математика эр- темиянынг калдыкы М. А. Дирекс хонекте кылган. Ол

тааш, Самаркандын архео- логия институтунун эртемен- дерининг чугалаан. Бистин эрга чедир V весте-ле Чоон чүтүгү улуг төзүң чеди метр бедик хала-биле керим- чон турган.

Бо хоорайга кедир турне- тер ордуун артыкчымын бола- гаш камгалат херимин со- вуурган көрүп болур. Ында чөр довурап арылган ат-

Самарканд хоорай.

бодунуң түнөөлөрүн элект- роншуг санала машиназы- ның санааны-биле бадыкат үндөсүлөн. Ынчаар тодарт- кан материалдыг кезип астероидтер шивчилээр тала- зы-биле делегей тоңтеринче чоруткан.

Латининг университетинде М. А. Дирекс удурткан обсерватория эки шилет- тиксон азын каш астероид- терин үчүткө алган. Немелде хайгаараалар, санаашынар оларын доузу-биле амыл- дарыга эртеменгерге дуза- лаар.

Рига хоорай.

СЕРГЕК БОЛУРУНУН АППАРАДЫ

Чектин эрте-техника ви- нтидининг амылчымына- рын болган чартыктыг са- наларын көгүздүп шивчи- дир институтуа тургускан чаа чүтүгү—Чехословак кон- структору миңа деп адаан. Ол бодун амыктыг херекселди хой кижилер амылдан турар чедирининг — транспортна,

чуртталга бажыңдарына, эмнегелерге, хой-нити чедир- чегерге агаар арылаарына херекелер. Ионан каан агаар туруп шылаарын эвөөдөп, сергектерин шенелде көргүс- кен. Ол мынан бо чаа Чехос- ловак аппарат өске мыдыг аппараттарга деңгээрге хора- ны чок болган.

Хүнде-ле ийи станан сүт кижер болар, кижиг ратын- дан азырмын элөөн кымыр деп, Токионунг рак айтыр- ларында талазы-биле инсти- тутунда доктор Т. Хирания айткан. Ол дугайын АКШ-ка болган эртемен конферен- цияга доктор медеткан.

Моод мурунда Ион орту- дунга калбаа-биле пентер- бер турган рак аары 1955 чылдан эгелен эвөөдөн, кижиг ратын-дан азырлар- нын саны барык үш катан кудулаан. Ол үеде Иониди сүтүг болган сүттег кылган продукцияларын чеге амыл- ларын көзүдөткөн турган.

ТАЙГАНЫН БАЙЛАА

ЧИТА. (СЭТА-нын корр- Л. Федеев). Байкал мындыг тайга-сыптарынын ачылары октябрь он ийде изобретател- лын консерватор каан бо се- зонда эң соолугу мыштарыны болбаазырадын кылдыр боду- руге чедирерге чүдүрүп чо- руткан.

Он-он ачылар тайга-сым- ларга барып тыяк амылдан- га кырышкылар. Мензелин- инд ийи үзөтүр амыл-аңгы чедирин ачыларын В. Сева- стьянов биле В. Ковалев олар эң узуг оочалыг болганар. Севастьянов барык беш кило- граммын мыштыг, Ковалев— дөрт амыл килограммын изобр- мылдан дугааганнар.

Бо чызын Байкал мындыг ачыларын 160 килограммын мы- ыстыг азыраа чоруткан. Оң-биле беш муң хире дүтү үзөткөр—аппапарини бе- лөткөп ал болур.